

MACIEJ KĘPCZYŃSKI

Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy

ORCID: 0000-0002-3687-2420

**Wyjątkowość antyfony introitalnej *Suscepimus Deus*
z krakowskiego *Missale plenarium* AiBKKK Ms 3.
Studium liturgiczno-muzyczne**

**The Uniqueness of the Introital Antiphon *Suscepimus Deus*
from the Krakow *Missale Plenarium* AiBKKK Ms 3.
A Liturgical and Musical Study**

Abstract

The *Missale plenarium* AiBKKK Ms 3 is an example of an exceptionally rich and carefully produced liturgical book. The manuscript, housed in the Archives and Library of the Kraków Cathedral Chapter, was thoroughly examined by esteemed scholars during the International Conference *Ad fontes Cathedralis Cracoviensis* in 2022. Among the numerous Gregorian pieces, the antiphon ad introitum *Suscepimus Deus* found in the manuscript deserves special attention. The uniqueness of this antiphon is defined by: its deep reflection of theological content in the Gregorian melody, the fact of double neumatic notation within a single manuscript, and the *lacuna* present on one of the folios.

Keywords: Introital Antiphon, *Suscepimus Deus*, Liturgy, Genesis, Melodic-textual Relationship, *Missale Plenarium*, Analysis, Uniqueness.

Abstrakt

Missale plenarium AiBKKK Ms 3 stanowi przykład wyjątkowo bogatej i starannie wypracowanej księgi liturgicznej. Zabytek znajdujący się w zasobach Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej został wnikliwie przebadany przez cenionych naukowców w ramach Międzynarodowej Konferencji *Ad fontes Cathedralis Cracoviensis* w 2022 r. Pośród licznych utworów gregoriańskich na szczególną uwagę zasługuje znajdująca się w manuskrypcie *antiphona ad introitum Suscepimus Deus*. Wyjątkowość opisanej antyfony introitalnej określają: głębokie odzwierciedlenie treści teologicznych w melodii gregoriańskiej, fakt podwójnego zapisu neumatycznego w obrębie jednej księgi oraz występująca na jednej z kart *lacuna*.

Słowa kluczowe: antyfony introitalne, *Suscipimus Deus*, liturgia, geneza, związek melodyczno-słowny, *missale plenarium*, analiza, wyjątkowość.

Missale plenarium AiBKKK Ms 3 stanowi przykład wyjątkowo bogatej i starannie wypracowanej księgi liturgicznej. Zabytek znajdujący się w zasobach Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej został wnikliwie przebadany przez cenionych naukowców w ramach Międzynarodowej Konferencji *Ad fontes Cathedralis Cracoviensis* w 2022 r.¹ Pośród licznych utworów gregoriańskich na szczególną uwagę zasługuje znajdująca się w manuskrypcie *antiphona ad introitum Suscepimus Deus*. Wyjątkowość opisanej antyfony introitalnej określają: głębokie odzwierciedlenie treści teologicznych w melodii gregoriańskiej, fakt podwójnego zapisu neumatycznego w obrębie jednej księgi oraz występująca na jednej z kart *lacuna*. Należy zaznaczyć, że najwięcej informacji dotyczących opracowywanego tematu pozyskano w oparciu o *Ordo romanus I* zawierający świadectwo nie tylko o zwyczajach liturgicznych, ale i muzycznych średniowiecznego Rzymu².

¹ Artykuł został oparty o pracę dyplomową *Relacje melodyczno-rytmiczne wersji antyfony introitalnej „Suscepimus Deus” pochodzących z Missale plenarium AiBKKK Ms 3*. Praca została napisana przez autora w 2024 r. pod kierunkiem ks. dr. hab. Mariusza Białkowskiego, prof. AMP, w ramach Podyplomowych Studiów z Monodii Liturgicznej na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

Wszystkie wystąpienia oraz wyniki przeprowadzonych badań zostały opublikowane w: Susi Ferfoglia. Red. 2022. *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.

² Andrzej Suski. 2019. *Libri ordinari. Przewodnik po rękopisach*. (Fontes Scrutari 5). Toruń: Wydawnictwo Grado, 18.

Okres formowania antyfony introitalnej

Analizując wczesne opisy dotyczące sprawowania przez chrześcijan liturgii, należy zauważyć brak konkretnych wzmianek dotyczących praktykowania śpiewu rozpoczynającego celebrację³. Świadectwem potwierdzającym hipotezę o niepraktykowaniu śpiewu u początków liturgii jest pochodząca z V w. relacja św. Augustyna. Zawarty w *De civitate Dei* opis Mszy katechumenów (426 r.) wyraźnie sugeruje, że zgromadzenie otwierało czytanie Słowa Bożego: „Wkroczyliśmy pomiędzy ludzi, kościół był pełen i rozbrzmiewał radosnymi głosy: Bogu niech będą dzięki, Jemu chwała! Nikt nie był cicho w tym rozkrzyczanym tłumie. Pozdrowilem lud, na co ponownie odpowiedzieli jeszcze gorętszymi głosy. Gdy wreszcie wszystko ucichło, rozpoczęły się, jak zwykle, czytania z Pisma Świętego”⁴.

Jedyną informacją, aczkolwiek nieprecyzyjną, sugerującą istnienie formy zbliżonej do introitu, jest rozporządzenie papieża Celestyna I (422–432)⁵ dotyczące wykonawstwa psalmów przed *antiphona ad offertorium* w sposób antyfonalny⁶.

Według badaczy liturgii początków introitu należy upatrywać w papieskiej liturgii stacyjnej⁷. *Statio* było i jest synaksą eucharystyczną, sprawowaną pod przewodnictwem papieża lub jego reprezentanta w łączności z duchowieństwem Rzymu⁸. Opisywany zwyczaj zapoczątkowano najprawdopodobniej w VI w., kiedy to zdecydowano o nawiedzaniu przez papieża rzymskich kościołów i bazylik, połączonym z uroczystymi procesjami i celebracjami⁹. Świadectwa opisujące przebieg liturgii stacyjnej zawarte są w księgach *Ordo romanus*¹⁰. Najstarszy opis

³ Robert Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, 96.

⁴ *Procedimus ad populum, plena erat ecclesia, personabat vocibus gaudiorum: Deo gratias, Deo laudes! Nemine tacente hinc atque inde clamantium. Salutavi populum, et rursus eadem ferventiore voce clamabant. Facto tandem silentio scripturarum divinarum sunt lecta sollemnia*. Zob. Jacques P. Minge. Red. 1845. *S. Aurelii Augustini hipponensis episkopi ad Marcellinum, De civitate Dei contra Paganos, libri viginti duo*. (Patrologia latina, 41). Parisiis Excusus, 770.

⁵ Michał Sławecki. 2016. „Śpiew liturgiczny w pierwszych wiekach chrześcijaństwa”. *Studia Hildegardiana Sariensia* 3: 84.

⁶ Śpiewem antyfonalnym określa się śpiew naprzemienny chóru i zgromadzenia lub dwóch chórów. Zob. Michael Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*. (Podręczniki Teologii Katolickiej, 10). Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum, 203.

⁷ Antoni J. Nowowiejski. 2001. *Msza święta I*. Warszawa: Wydawnictwo Antyk Marcin Dybowski, 493.

⁸ Bogusław Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Pallottinum, 1473.

⁹ Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*, 96.

¹⁰ Nowowiejski. 2001. *Msza święta I*, 494.

świadczący o wykonywaniu *antiphona ad introitum* znajduje się w *Ordo romanus I* (692–731). Wspomniana księga opisuje szczegółowo ryt celebracji rozpoczynającej się procesją wyruszającą z Bazyliki św. Jana na Lateranie. Należy zaznaczyć, że liturgia stacyjna zawsze była powiązana z miejscami i czasami świętymi. Początkowo procesje docierały do kościołów i bazylik wybudowanych na miejscach dawnych *tituli*¹¹ w wybrane dni świąteczne. Ostatecznie pochody papieskie docierały do miejsc wiążących życie chrześcijan z opisami ewangelicznymi we wszystkie dni Wielkiego Postu¹². Tak usankcjonowana tradycja *statio* przetrwała aż do czasu niewoli awiniońskiej (XIV w.)¹³.

W VIII w. procesja papieska przybrała stałą, okazałą formę. Swoisty, tryumfalny pochód tworzyło wiele osób związanych zarówno z samym papieżem, jak i poszczególnymi dzielnicami Rzymu. Po dotarciu do kościoła stacyjnego, papież był prowadzony do zakrystii, w której przygotowywał się do sprawowania liturgii. Ostatnim elementem było wydanie polecenia subdiakonowi, który za pośrednictwem *Quartus scholae* (czwarty scholista) dawał znak scholi stojącej po obu stronach prezbiterium o możliwości rozpoczęcia śpiewu na wejście. Introit rozpoczynał *Prior scholae* (pierwszy scholista), intonując antyfonę. Śpiew wersetów trwał do momentu, kiedy sam papież zwracał się w stronę pierwszego scholisty, informując go tym samym o rozpoczęciu śpiewu doksologii *Gloria Patri*, kończącej śpiew psalmu¹⁴. *Ordo romanus I* wspomina także o wykonawstwie wersetu *ad repetendum*¹⁵ i po raz pierwszy używa terminu *antiphona ad introitum*. Jednakże ze względu na zbyt ogólny zapis, jak i zróżnicowane zwyczaje, nie można dokładnie określić miejsca jego występowania¹⁶.

Antiphona ad introitum, co do formy, jest uroczystym śpiewem – antyfoną wykonywaną wraz z wersetami psalmowymi. We wcześniejszych wiekach wykonywano ją z wieloma wersetami lub z całym psalmem. Księgi pochodzące z VIII i IX w. dają świadectwo o jednym wersecie, aczkolwiek w niektórych przypadkach źródeł frankijskich i starorzymskich pojawia się także wspomniany wyżej *versus ad repetendum*. Ogólna struktura śpiewu praktykowanego

¹¹ *Tituli* – prywatne posiadłości, w których sprawowano Eucharystię w czasie prześladowania chrześcijan. Zob. Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*, 97.

¹² Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*, 97.

¹³ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1475.

¹⁴ Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*, 98.

¹⁵ *Versus ad repetendum* stanowił jeden spośród wersetów psalmowych wybrany do powtórzenia; zob. Bernagiewicz. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*, 99.

¹⁶ Nowowiejski. 2001. *Msza święta I*, 495.

w tamtym czasie przedstawia się następująco: I – Ps – I – Gl – I [– VadR – I], gdzie: I jest antyfoną introitu; Ps – werselem psalmu; Gl – doksologią *Gloria Patri...*; VadR – *versus ad repetendum*¹⁷. Warto zaznaczyć, że obowiązująca dzisiaj formuła została przyjęta przez Sobór Trydencki oraz przez Sobór Watykański II¹⁸.

Analizując repertuar antyfon introitalnych należy pamiętać, że nie ma możliwości jednoznacznego określenia, z jakiej pochodzą tradycji. Śpiewy starorzymskie po dotarciu do Galii zostały poddane modyfikacjom odpowiadającym preferencjom muzycznym Galów. Melodie antyfon introitalnych posiadają charakter indywidualny, a ich specyfika wskazuje na celowe zabiegi kompozytorów, które miały odróżniać ten rodzaj śpiewu od innych antyfon. Stopień unikalności niektórych kompozycji skutkuje ich popularnością i rozpoznawalnością pośród dziesiątków innych¹⁹. Najlepszą egzemplifikację powyższej tezy może stanowić wspomnienie takich antyfon introitalnych, jak: *Ad te levavi, Rorate caeli, Gaudete in Domino, Dominus dixit ad me, Puer natus, Laetare Ierusalem, Resurrexit, Gaudeamus omnes* czy *Requiem aeternam*. Należy także zaznaczyć istnienie formuł gregoriańskich występujących np. w zwrotach intonacyjnych lub kadencjach²⁰. Ze względu na czas powstawania introitów nie komponowano w modusach należących do modalności archaicznej. Antyfony introitalne są oparte na modusach przynależących do modusów modalności ewoluowanej, tzw. *octoechos*. Spośród modusów należących do grupy ośmiu tonów gregoriańskich dwa z nich cechuje bliskość z modusami archaicznymi. Są nimi protus plagalny i tritus plagalny²¹.

Rękopis AiBKKK Ms 3

Missale plenarium AiBKKK Ms 3²² stanowi rodzaj mszału o charakterze całościowym. Księga oprócz tonu mszalnego celebransa zawiera także inne śpiewy

¹⁷ David Hiley. 2019. *Chorał Kościoła Zachodniego. Podręcznik*. Tłum. Maciej Kaziński. Kraków: Wydawnictwo Astraia, 135.

¹⁸ Hubert I. Siekierka. 2005. *Muzyka a liturgia – zagadnienia wybrane*. Wrocław: Wydawnictwo św. Antoniego, 134.

¹⁹ Hiley. 2019. *Chorał Kościoła Zachodniego. Podręcznik*, 135.

²⁰ Hiley. 2019. *Chorał Kościoła Zachodniego. Podręcznik*, 135.

²¹ Hubert I. Siekierka. 2006. *Modalność chorału gregoriańskiego*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 99–100.

²² Numeracja ustalona przez ks. Ignacego Polkowskiego. Zob. Ignacy Polkowski. 1884. *Katalog rękopisów kapitułnych Katedry. Cz. 1: Kodexa rękopiśmienne*. Kraków: Akademia Umiejętności, 26.

liturgiczne opatrzone notacją neumatyczną²³. Cały kodeks, liczący 265 kart, składa się z mszału i suplementu, którym jest sekwencjonarz²⁴. Powstanie rękopisu, szacowanego na XIV w. (ok. 1348–1366), ściśle powiązane jest z katedrą wawelską, dla której został ufundowany i w której był używany²⁵. Mszał krakowski w części *sanctorale* zawiera teksty liturgiczne odnoszące się do lokalnych świętych, co świadczy o dedykowaniu go katedrze wawelskiej. Szczególne potwierdzenie powyższej tezy stanowią zawarte w rękopisie formularze ku czci patronów katedry: św. Wacława i św. Stanisława²⁶. Teksty liturgiczne zamieszczone w *Missale plenarium*, zaczerpnięte z najbardziej znanych średniowiecznych sakramentarzy, stanowią potwierdzenie ścisłej łączności liturgii krakowskiej z liturgią rzymską²⁷. Zbiór 51 sekwencji jest świadectwem związania księgi z tradycją liturgiczną diecezji leodyjskiej (Liège), co potwierdza analiza utworów pod względem melodycznym i tekstowym²⁸. Wśród badaczy notacji stosowanej w rękopisie istnieje hipoteza, że dzieło było współtworzone przez kilku skrybów i zawiera kilka wariantów pisma²⁹. Według autora niniejszego artykułu należy zachować ostrożność co do powyższej tezy, biorąc pod uwagę specyfikę warsztatu kompozytora oraz jego wysoką wrażliwość odzwierciedloną w notacji manuskrypty.

W większości rękopis zawiera notację lotaryńską; wyjątek stanowią dwie strony pierwszej karty (1r–1v), prezentujące przykład notacji gotyckiej lub *hufnagel*³⁰. Teksty i melodie zawarte w AiBKkk Ms 3 zostały zamieszczone w dwóch kolumnach. Zapis neumatyczny zamieszczono na czterolinii koloru czerwonego. W notacji występują unikatowe zjawiska: brak znaku *custos* na końcu linii oraz

²³ Susi Ferfoglía. 2022. Introitus. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglía, 7. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.

²⁴ Gionata Brusa. 2022. Kodykologiczna analiza Missale plenarium AKKK Ms 3. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglía, 45–46.

²⁵ Karol Litawa. 2022. Liturgia w Missale plenarium (AKKK Ms 3). W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglía, 99–100.

²⁶ Litawa. 2022. Liturgia w Missale plenarium (AKKK Ms 3), 111–112.

²⁷ Litawa. 2022. Liturgia w Missale plenarium (AKKK Ms 3), 114.

²⁸ Jakub Kubieniec. 2022. Wawelskie Missale notatum (Missale plenarium AKKK Ms 3) i repertuar sekwencji w XIV wiecznym Krakowie. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglía, 119.

²⁹ Juan C. Asensio Palacios. 2022. Notacja w Missale plenarium AKKK Ms 3. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglía, 212.

³⁰ Asensio Palacios. 2022. Notacja w Missale plenarium AKKK Ms 3, 216.

charakterystyczny zapis bemola stosowanego wyłącznie wobec stopnia *h*. Utwory spisano przy użyciu kluczy: *C* (występowanie na drugiej, trzeciej i czwartej, rzadko na pierwszej linii)³¹ oraz *F* (występowanie na trzeciej, rzadziej na drugiej lub czwartej linii)³¹.

Manuskrypt AiBKkk Ms 3 jest rękopisem wysokiej jakości. Zastosowanie pergaminu pozbawionego jakichkolwiek niedoskonałości sugeruje, że został zamówiony przez osobę zamożną³². O wyjątkowej krasie księgi świadczą także zawarte w niej iluminacje, pochodzące z północnowłoskich, czeskich i francuskich kręgów malarskich³³.

Liturgiczny kontekst występowania antyfony *Suscepimus Deus*. Formularze mszalne XIV niedzieli zwykłej i święta Ofiarowania Pańskiego

Osadzenie śpiewu *Suscepimus Deus* w konkretnym kontekście liturgicznym jest możliwe dzięki wnikliwej analizie formularzy mszalnych, których część stanowi badany *introitus*. Przedstawione informacje zostały pozyskane w skutek przebadania ksiąg pochodzących z różnych okresów. Pierwsza z nich, najważniejsza i stanowiąca źródło odwołania, to opisany powyżej przedtrydencki mszał krakowski (XIV w.). Drugą księgę stanowi mszał promulgowany w 1570 r. przez papieża Piusa V, wydany w skutek reformy Soboru Trydenckiego. Do trzeciej grupy zaliczono powstałe po Soborze Watykańskim II: *Missale Romanum* (2008), *Mszal rzymski dla diecezji polskich* (2013) oraz *Graduale Novum* (2011, 2018). W związku z tym, że mszał pełny wywodzi się wskutek ewolucji z Sakramentarza Gregoriańskiego³⁴, przy opisie kontekstu liturgicznego odniesiono się także do informacji zamieszczonych w sakramentarzach średniowiecznych.

Przechodząc do zestawienia ze sobą wybranych części formularzy zawartych w księgach pochodzących z różnych okresów liturgicznych, należy zwrócić uwagę na sposób ustalania numeracji niedziel zwykłych. W mszałach, którymi posługiwano się przed reformą Soboru Watykańskiego II, wyznacznik stanowi uroczystość Zesłania Ducha Świętego, od której rozpoczynano na nowo obliczanie niedziel okresu zwykłego. Poszukiwany formularz, należący w obecnym rycie do

³¹ T Asensio Palacios. 2022. Notacja w Missale plenarium AKKK Ms 3, 219.

³² Brusa. 2022. Kodykologiczna analiza Missale plenarium AKKK Ms 3, 49.

³³ Ferfogli. 2022. Introitus, 8.

³⁴ Andrzej Suski. 2017. *Rękopiśmienne mszały przedtrydenckie. Katalog sumaryczny*. (Fontes Scrutari 2). Toruń: Wydawnictwo Grado, 27.

XIV niedzieli zwykłej, w mszałach przedtrydenckim i potrydenckim znajduje się pod mianem *Dominica Octava post Pentecostem* (VIII niedziela po Zesłaniu Ducha Świętego).

Tab. 1. Porównanie wybranych części formularzy mszalnych XIV niedzieli zwykłej (VIII niedzieli po Zesłaniu Ducha Świętego).

	AiBKkk Ms 3 ³⁵	Ryt w formie nadzwyczajnej ³⁶	Ryt w formie zwy- czajnej ³⁷
<i>Antiphona ad introitum</i>	Ps. 47,10-11. Suscépmus, Deus... P. Magnus...	Ps. 47,10-11. Suscépmus, Deus... Ps. 2. Magnus Dómi- nus... V. Gloria Patri.	Ps. 47,10-11. Suscépmus, Deus... Ps. Magnus Dómi- nus...
Responsorium Graduale	Ps. 30,3. Esto mihi... V. Deus, in te sperávi...	Ps. 30,3. Esto mihi... V. Deus, in te sperávi...	Ps. 30,3. Esto mihi... V. Deus, in te sperá- vi...
Alleluia	Alleluya. V. Te decet... V. Replebimur...	Allelúja, allelúja. V. Magnus Dóminus...	Allelúja, allelúja. V. Magnus Dóminus... Dom. anno A: Allelúja, allelúja. V. Veníte ad me...
Antiphona ad Offertorium	Ps. 17,28 et 32. Pópulum húm- ilem...	Ps. 17,28 et 32. Pópulum húmitem...	Ps. 17,28 et 32. Pópulum húmitem...
Antiphona ad Communionem	Ps. 33,9. Gustáte et vidéte...	Ps. 33,9. Gustáte et vidéte...	Ps. 33,9. Gustáte et vidéte...

Jak można zauważyć, we wszystkich analizowanych przypadkach występuje antyfona introitalna *Suscépmus Deus* wraz z towarzyszącym jej werselem *Magnus Dominus*. Warto zaznaczyć, że rękopis krakowski zapisuje jedynie pierwsze

³⁵ AiBKkk Ms 3, k. 141r, 141v, 142r.

³⁶ 2004. *Missale Romanum. Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum. Reimpressio editionis XXVIII. Juxta typicam Vaticanam*, 434–435.

³⁷ 2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1: *De Dominicis et Festis*. Libreria Editrice Vaticana: 258, 280–283.

słowo psalmu, opatrując je neumami stanowiącymi formułę intonacyjną. Mszał potrydencki zaznacza w tekście obecność doksologii *Gloria Patri*. Przedstawione powyżej trzy źródła zgodnie podają, że *responsorium graduale* przeznaczonym na obchody tej niedzieli *per annum* jest *Esto mihi* wraz z werselem *Deus in te speravi*. *Alleluia* wraz z psalmem *Magnus Dominus*, występującym także w introicie, jest wspólne wyłącznie dla *Graduale Novum* (dalej: GrN) oraz mszału potrydenckiego. Warto nadmienić, że *Graduale Novum* zaznacza wykonawstwo wersetu *Venite ad me* dla liturgii sprawowanej w roku A. Badane *Missale plenarium* wykazuje zupełnie inne, dwa wersety *Alleluia*, pochodzące z Ps 66 (65). Wszystkie księgi zgodnie wykazują te same śpiewy na ofiarowanie³⁸ oraz na Komunię. Należy zauważyć, że w *novus ordo missae* Mszał rzymski³⁹ podaje możliwość wykorzystania drugiej antyfony na Komunię, jaką jest antyfony zaczerpnięta z Ewangelii: „Przyjdźcie do mnie wszyscy”⁴⁰. Opisowana antyfony konsekwentnie występuje zarówno w mszale łacińskim jak i polskim⁴¹. Warto zwrócić uwagę, że w liturgicznej księdze muzycznej, obowiązującej po odnowie liturgicznej XX w., ten sam tekst stanowi werset towarzyszący *Alleluia* w roku A⁴².

W niniejszym artykule szczególną uwagę zwraca się na krakowskie *Missale plenarium*. Warto zauważyć, że w tym manuskrypcie *responsorium graduale* i *antiphona ad offertorium*, stanowiące części formularza VIII niedzieli po Zesłaniu Ducha Świętego, nie zostały opatrzone zapisem muzycznym. Z powyższego faktu można zatem wysnuć trzy wnioski. Pierwszy: kopista nie zapisuje melodii *responsorium graduale*, ponieważ jest doskonale znana w danym ośrodku liturgicznym. Drugi: w księdze istnieją formularz lub formularze, w których zawarto nie tylko tekst, ale i melodię *responsorium graduale*. Trzeci: w XIV w. nie funkcjonowało już *offertorium* w znaczeniu procesji, stąd nie był konieczny śpiew *antiphona ad offertorium*.

Przechodząc do omówienia formularza święta Ofiarowania Pańskiego należy zaznaczyć, że nazwa *In Praesentatione Domini* została wprowadzona dopiero w Mszale rzymskim z 1970 r.⁴³ Wcześniej sakramentarz *Gelasianum Vetus* (VII w.)

³⁸ W liturgii odnowionej po Soborze Watykańskim II na tę część Mszy św. używa się określenia „przygotowanie darów”. Zob. 2006. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego*. Poznań: Pallottinum, 34.

³⁹ 2013. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełnione*. Poznań: Pallottinum, 7, 241.

⁴⁰ 2013. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, 255.

⁴¹ 2008. *Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Joannis Pauli PP. II cura recognitum. Editio typica tertia*. Typis Vaticanis: Libreria Editrice Vaticana, 464.

⁴² 2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1, 258.

⁴³ Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*, 676.

nadawał opisywanemu świętu charakter maryjny⁴⁴, co wyrażało się w nazewnictwie: *In Purificatione Beatae Mariae Virginis* lub *Purificatio Sanctae Mariae*. Przytoczone nazwy, stosowane także w czasach Sakramentarza Gelazjańskiego, wyraźnie wskazują na Oczyszczenie Najświętszej Maryi Panny, które według żydowskich przepisów następowało po 40 dniach od narodzin dziecka⁴⁵. Tradycja wschodnia nadaje świętu nazwę *Hypapante* – ku upamiętnieniu spotkania Jednorodzonego Syna Bożego ze starcem Symeonem oraz prorokinią Anną. W odniesieniu do tej samej sceny biblijnej Sakramentarz Gelazjański Młodszy (VIII w.) stosuje nazwę *Natale Sancti Simeonis*⁴⁶.

Według itinerariów pątniczki Egerii w Jerozolimie znano obchód opisywanego święta już w V w. i łączono z procesją. Do liturgii rzymskiej święto Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny dociera w VII w. i także jest łączone z odprawianiem procesji. Procesja rzymska miała na celu wyparcie pogańskich pochodów lustracyjnych *amburbale*⁴⁷, odbywających się cyklicznie, co pięć lat, zawsze na początku lutego⁴⁸. Obrzęd błogosławienia świec dołączono do obchodów liturgicznych w X w. w Galii. Dawne obchody święta stanowiły uroczyste zakończenie okresu Bożego Narodzenia⁴⁹. Warto zauważyć, że dzisiejsza procesja ze świecami akcentuje chrystologiczny charakter święta, ukazując Chrystusa jako: Światłość ze światłości, Światłość nieznającą zachodu, Światłość świata oraz Światło na oświecenie pogan.

Data dotycząca celebracji obchodu oczyszczenia różni się w tradycji wschodniej i zachodniej. Kościół wschodni ustanowił święto poprzez odliczanie 40 dni od uroczystości Epifanii na dzień 14 lutego, natomiast w Kościele zachodnim święto obchodzi się 2 lutego, czyli 40 dni po 25 grudnia⁵⁰.

Analizując formularz mszalny przeznaczony na Ofiarowanie Pańskie⁵¹ należy zestawzić ze sobą *proprium missae* dedykowane obchodom tego święta. Pod uwagę

⁴⁴ W tym fakcie historyczno-liturgicznym należy dopatrywać się ludowej nazwy święta Matki Bożej Gromnicznej stosowanej w Polsce. Niewątpliwie polska nazwa święta wywodzi się także z obrzędu błogosławienia świec. Podobne zjawisko występuje także wśród innych narodowości, np. Niemcy: *Maria Lichtmess* lub *Lichtmess*, Anglia: *Candelmass*, Francja: *Chandeleur*, Włochy: *Candelora*. Zob. Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1084–1085.

⁴⁵ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1084.

⁴⁶ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1085.

⁴⁷ Najprawdopodobniej pokutny charakter *amburbale* skutkowało do 1960 r. stosowaniem w czasie procesji szat liturgicznych koloru fioletowego. Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1085.

⁴⁸ Kunzler. 1999. *Liturgia Kościoła*, 677.

⁴⁹ Antoni J. Nowowiejski. 1931. *Ceremoniał parafialny*. Płock: B-cia Detrychowcie, 453.

⁵⁰ Nowowiejski. 1931. *Ceremoniał parafialny*, 676.

⁵¹ W *Missale Romanum* wydanym po Soborze Trydenckim święta należy szukać pod mianem *In Purificatione Beate Mariae Virginis*.

zostaną wzięte dwie formy rytu rzymskiego: zwyczajny i nadzwyczajny oraz śpiewy zawarte w AiBKKK Ms 3. Przystępując do badania źródeł należy pamiętać, że stanowią one przykłady ksiąg z różnych okresów liturgicznych: przedtrydenckiego, potrydenckiego oraz po Soborze Watykańskim II.

Tabela 2. Porównanie wybranych części formularzy mszalnych święta Ofiarowania Pańskiego (Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny).

	AiBKKK Ms 3 ⁵²	Ryt w formie nadzwyczajnej ⁵³	Ryt w formie zwyczajnej ⁵⁴
<i>Antiphona ad introitum</i>	Ps. 47,10-11. Suscipimus, Deus... P. Magnus Dóminus...	Ps. 47,10-11. Suscipimus, Deus... Ps.2. Magnus Dóminus... V. Gloria Patri.	Ps. 47,10-11. Suscipimus, Deus... Ps. Magnus Dóminus... Vel: In. Ecce advenit...
Responsorium graduale	Ps. 47,10-11 et 9. Suscipimus, Deus... V. Sicut audívimus...	Ps. 47,10-11 et 9. Suscépimus, Deus... V. Sicut audívimus...	Ps. 47,10-11 et 9. Suscipimus, Deus... V. Sicut audívimus...
Alleluia	Alleluya. V. Post partum...	Allelúja, allelúja. V. Senex Púerum portábat...	Allelúja, allelúja. V. Senex Púerum portábat...
Tractus	Audi filia... Item tractus: Gaude Maria Virgo inviolata...	Luc. 2,29-32. Nunc dimíttis... V. Quia vidérunt... V. Quod parásti... V. Lumen ad revelatió-em...	brak

⁵² AiBKKK Ms 3, k. 170v, 171r, 171v.

⁵³ 2004. *Missale Romanum. Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum*, 534–535.

⁵⁴ 2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1, 280–283, 349; 2018. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 2: De Feriis et Sanctis. Libreria Editrice Vaticana: 236–237.

Antiphona ad offertorium	Ps.44, 3. Diffûsa est grátia...	Ps.44, 3. Diffûsa est grátia...	Ps.44, 3. Diffûsa est grátia...
Antiphona ad communionem	Luc. 2,26. Respónsum...	Luc. 2,26. Respónsum...	Luc. 2,26. Respónsum...

Jak wskazuje zestawienie zawarte w powyższej tabeli, *introitus Suscepimus Deus* jest jednakowy we wszystkich analizowanych źródłach. Spośród różnic należy zauważyć, że jedynie tzw. mszał trydencki zaznacza obecność doksologii *Gloria Patri*. GrN podaje możliwość wykonania innego introitu, którym jest *Ecce advenit*, przeznaczony na uroczystość *Epifanii*⁵⁵. Całkowita zgodność towarzyszy także *responsorium graduale*, bezpośrednio nawiązującemu do *antiphona ad introitum*. Analiza *Alleluia* wykazuje rozbieżność związaną z zastosowanym wersem. *Missale plenarium* jako jedyne spośród trzech źródeł proponuje werset *Post partum*, pozostałe wskazują na tekst *Senex Puerum portabat*. Kolejna, istotna różnica jest związana z obecnością *tractus* w mszałach przedtrydenckim i potrydenckim oraz braku tego śpiewu w liturgii po *Vaticanum II*. Przedstawione powyżej zjawisko wynika z dawnych obchodów niedzieli zwanej *Septuagesima*. Do 1969 r. w liturgii odnotowujemy istnienie pewnego rodzaju „przedśionka” Wielkiego Postu, które skutkowało również zmianami w celebracji⁵⁶. W przypadku, kiedy święto Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny przypadało po niedzieli Siedemdziesiątnicy, w liturgii pomijano *alleluia* i zastępowano je *tractus*. W związku ze zniesieniem niedziel tzw. „przedpościa”⁵⁷ po Soborze Watykańskim II, opisywane święto przypada zawsze w okresie, w którym wykonywana jest aklamacja *alleluia*. *Graduale Novum*, będące księgą służącą do celebracji odnowionej przez reformę liturgiczną *Vaticanum II*, nie zawiera w tym przypadku śpiewu *tractus*. Mszały przedtrydencki i potrydencki wykazują odmienne *tractus*. *Missale plenarium* proponuje dwa warianty: *Audi filia* oraz *Gaude Maria Virgo inviolata*; *Missale Romanum*, oparte o reformę z 1570 r., podaje podzielony na części kantykt Symeona *Nunc dimittis*. Według powyższej tabeli zarówno *antiphona ad offertorium*, jak i *antiphona ad communionem* są identyczne we wszystkich analizowanych księgach. Warto zaznaczyć, że każde z wymienionych powyżej źródeł podaje wykaz

⁵⁵ 2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1, 43; 2018. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 2, 236.

⁵⁶ Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1461.

⁵⁷ Niedziele „przedpościa”: *Septuagesima* – niedziela starozapustna; *Sexagesima* – niedziela mięsopustna; *Quinquagesima* – niedziela zapustna. Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*, 1461.

obowiązkowych śpiewów⁵⁸ związanych z błogosławieństwem świec i procesją ze świecami⁵⁹. W przypadku AiBKKK Ms 3⁶⁰ i GrN⁶¹ zawarto także zapis melodii wyżej wymienionych śpiewów.

Podsumowując należy zauważyć, że na przestrzeni blisko siedmiuset lat antyfony introitalna *Suscepimus Deus* pozostała w liturgii na swoim miejscu. Powyższe analizy wskazały drobne różnice występujące w *proprium missae* badanych ksiąg. Odnotowane rozbieżności nie dotyczą opisywanej *antiphona ad introitum*, która pozostała w liturgii w niezmienionej formie aż do czasów współczesnych.

Związek melodyczno-słowny. Analiza tożsamości i różnic obu wersji introitu *Suscepimus Deus* zawartych w krakowskim rękopisie AiBKKK Ms 3

Poniższa analiza dwóch wersji introitu *Suscepimus Deus*, zawartego w XIV-wiecznym rękopisie krakowskim *Missale plenarium*⁶², dotyczy warstw tekstualnej i melodycznej oraz ich wzajemnej korelacji. Antyfonę introitalną zawarto w AiBKKK Ms 3 w dwóch wersjach, sygnowanych jako AiBKKK 141r oraz AiBKKK 170v. W badaniach nad warstwą neumatyczną odwoływano się do średniowiecznych rękopisów muzycznych: Laon 239⁶³ (Lan) i Einsiedeln 121⁶⁴

⁵⁸ Nowowiejski. 1931. *Ceremoniał parafialny*, 456.

⁵⁹ 2004. *Missale Romanum. Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum*, 531–534.

⁶⁰ AiBKKK Ms 3, k. 169r, 169v, 170v.

⁶¹ 2018. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 2, 232–236.

⁶² Litawa. 2022. Liturgia w *Missale plenarium* (AKKK Ms 3), 99–100.

⁶³ Manuskrypt Laon 239 pochodzi z katedry *Notre Dame de Laon*, o czym świadczy jego zgodność z *Ordinaires*, zawierającymi opis porządku liturgicznego obowiązującego w tej katedrze. Powstanie zabytku szacuje się na drugą połowę X w. (po 930 r.). Kodeks składa się z 88 kart oraz z wklejki zawierającej adnotację pochodzącą najprawdopodobniej z XVII w., informującą o zaginięciu kilku kart. Laon 239 stanowi wzorowy przykład notacji metzeńskiej oraz najstarszy przykład notacji zawierającej *litterae significativae*, których znaczenie jest porównywalne z oznaczeniami zawartymi w rękopisach sanktgalleńskich. Interesujący fakt stanowi także obecność znaków tyrolskich, czyli oznaczeń abrewiacji. Księga została sporządzona przez kilku kopistów, o czym świadczy odmienny *ductus*. Rękopis stanowi przykład księgi o charakterze czysto rzymskim, co potwierdza brak obecności świąt gallickańskich. Por. 1992. *Paléographie musicale. Collection fondée en 1889 par dom André Mocquereau. Les principaux Manuscrits de chant grégorien, ambrosien, mozarabe, gallican publiés par les moines de Solesmes*. X: *Le codex 239 de la bibliothèque de Laon*. Solesmes, 5–6, 21–29.

⁶⁴ Kodeks Einsiedeln 121 składa się z dwóch części: gradułu wraz z dodatkami i sekwencji przypisywanych Notkerowi z Sankt Gallen (ok. 840–912). Dzieło powstało pod koniec X w. (ok. 960–970) w Einsiedeln z przeznaczeniem dla Grzegorza Anglika, trzeciego opata tego konwentu. Księga zawiera repertuar według *curcus monasticus*. W graduale zauważa się brak kart początkowych, kompozycje zapisane w tej części uznaje się za wierne klasycznemu repertuariowi rzymskie-

(Ein) oraz do współczesnej księgi muzyczno-liturgicznej *Graduale Novum*⁶⁵ (GrN).

Tekst badanego introitu pochodzi z Ps 48 (47); są nim konkretnie wersety: 10 i 11.

Tab. 3. Zestawienie tekstu antyfony introitalnej *Suscepimus Deus*.

Tekst łaciński	Tłumaczenie polskie
Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui: Secundum nomen tuum Deus, ita et laus tua in fines terrae: Justitia plena est dextera tua ⁶⁶ .	Przyjęliśmy, Boże, Twoje miłosierdzie we wnętrzu Twej świątyni. Jak imię Twe, Boże, tak i chwała Twoja sięga po krańce ziemi. Prawica Twoja pełna jest sprawiedliwo- ści ⁶⁷ .

Introit *Suscepimus Deus* został skomponowany w I modusie. Protus autentyczny, przynależący do rodziny modalności ewaluowanej, charakteryzuje się osadzeniem finalis na stopniu RE oraz dominanty na stopniu *la*⁶⁸. Cechy charakterystyczne, na których osnuto badany utwór, są uwidocznione w zastosowanej przez

mu. Drugą część księgi stanowi sekwencjonarz zawierający teksty sekwencji wraz z neumami adia-
stematycznymi zapisanymi na marginesach. Zapisane utwory noszą charakterystyczne znamiona,
wynikające z odwoływania się do lokalnych świętych. Opisywana księga nie stosuje wyraźnego
rozdzielenia między częściami *Temporale* i *Sanctorale*. Rękopis stanowi najstarsze źródło zawierające
kompletny zapis adia-
stematyczny, jak i bogate zastosowanie znaków literowych. Księga, składająca
się z 600 stron, została stworzona w podręcznym formacie. Por. 1992. *Paléographie musicale. Col-
lection fondée en 1889 par dom André Mocquereau. Les principaux Manuscrits de chant grégorien,
ambrosien, mozarabe, gallican publiés par les moines de Solesmes*. T. 4: *Le codex 121 de la biblio-
thèque d'Einsiedeln*. Solesmes, 1; Susi Ferfaglia. 2019. „Rękopisy adia-
stematyczne jako wyraz
tradycji wykonawczej”. *Pro Musica Sacra* 17: 83.

⁶⁵ *Graduale Novum* jest księgą zawierającą restytucję śpiewu gregoriańskiego opartą na wyni-
kach najnowszych badań paleograficznych i semiologicznych. Podjęte prace oparto na dotychczas-
owych osiągnięciach zawartych w: *Graduale Romanum* (1908), *Graduel neumé* (1966) oraz *Gradu-
ale Triplex* (1979) i wzbogacono je o porównanie z adia-
stematycznymi (X w.) i diastematycznymi (XI w.) źródłami rękopiśmiennymi (Laon 239, Einsiedeln 121 oraz Sankt Gallen 359 Cantatorium).
W opisywanej księdze zamieszczono także *Ordinarium Missae* zaczerpnięte ze wspomnianego
Graduale Romanum oraz *Cantus varii in ordine Missae occurrentes* według *Missale Romanum*,
Editio tipica tertia. W przedstawionym opracowaniu posłużono się w niektórych przypadkach nie-
spotykanymi wcześniej oznaczeniami chromatycznymi. W wydaniu krytycznym pominięto znaki
stosowane w księgach edycji solesmeńskiej (*episema*, *mora*, *asteriscus*). Ostatecznie przeprowadzo-
ne restytucje doczekały się opublikowania w formie księgi *Graduale Novum* w latach 2011 (t. I) oraz
2018 (t. II). Por. 2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1, XVIII–XXII; Jo-
hannes B. Göschl. 2009. „100 lat *Graduale Romanum*”. *Studia Gregoriańska* 2: 42.

⁶⁶ Por. 2008. *Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Cecumenici Concilii Vaticani II*, 464.

⁶⁷ Zob. 2013. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich*, 255.

⁶⁸ Mariusz Białkowski. 2009. „Modalność chorału gregoriańskiego w świetle wyników badań w 2. połowie XX”. *Studia Gregoriańska* 2: 122–125.

kompozytora formule intonacyjnej. Sylaba akcentowana słowa *suscepimus* zostaje opisana przy pomocy skoku kwinty czystej, ukazując zarazem opisywaną powyżej relację stopnia finalnego i dominanty modusu I. W badanym utworze finalis na stopniu *re* identyfikujemy dwukrotnie: we wspomnianej formule intonacyjnej (*suscepimus*) oraz w formule kadencyjnej (*dextera tua*). Dominanta *la* występuje w formule intonacyjnej (*suscepimus*), w drugim odcinku (*misericordiam tuam*) oraz w formułach kadencyjnych na słowach *Deus* i *tuam*. Ambitus całego utworu zawiera się w obrębie decymy (*do-mi*).

Opisywana antyfony introitalna rozpoczyna się przy użyciu formuły intonacyjnej, charakterystycznej także dla innych introitów⁶⁹, najniższym występującym dźwiękiem, jaki można spotkać w całości kompozycji (*do*). Kompozytor gregoriański wznosi melodię do stopnia dominanty, która zostaje wzbogacona dźwiękiem *si*. Taki zabieg może zdradzać pewną celowość działania kompozytorskiego, ukazując lud żyjący w niskości ziemi, a zarazem odbierający od Boga miłosierdzie, które przychodzi z góry. Zastosowanie *si* wprowadza pewne światło już na początku utworu⁷⁰. Sugeruje, że miłosierdzie pochodzące od Boga przynosi promień nadziei w sytuacjach, które są ciemne jak noc. Część otwierająca introit została zakończona kadencją zwykłą opóźniającą⁷¹.

Kolejno melodia prowadzona jest w bardziej rozbudowanej formie, towarzyszącej rzeczownikowi *miseriórdiam*, co przypomina, że miłosierdzie Boże jest nieprzebrane w swoim bogactwie. Melodia w tej części osadzona jest na dominancie *la*. Zastosowanie przez kompozytora *scandicus flexus* i *punctum* sugeruje wprowadzenie kadencji, jaką jest kadencja rozszerzona⁷².

Warstwa melodyczna przypisana do słów *in medio templi tui* wskazuje świątynię jako miejsce łączności ziemi z niebem. Osadzenie melodii pierwszych dwóch słów w okolicach dominanty i stopni leżących poniżej symbolizuje miejsce pośrednie, w którym lud sięga po nadzwyczajną interwencję przychodzącą z góry.

⁶⁹ Por. Introit IV Niedzieli Adwentu *Rorate caeli*. GrN 15.

⁷⁰ Należy zwrócić uwagę na fakt, że w tym miejscu nie zastosowano *sib*, które pojawia się w drugiej części introitu. Możliwe, że zastosowanie *si* ma utwierdzić kantora w protusie autentycznym.

⁷¹ Cechą charakterystyczną kadencji zwykłej jest zakończenie sylaby finalnej dźwiękiem położonym na innym niż dźwięk sylaby toniczej. W opisywanym fragmencie chodzi o dźwięki *sol* (sylaba finalna) i *la* (sylaba toniczna). Kadencja zwykła opóźniająca została wyrażona w tym przypadku za pomocą neumy potrójnej (*sol-la-sol*). Zob. Mariusz Białkowski. 2010. „Kadencje gregoriańskie elementem architektury słowno-melodycznej”. *Studia Gregoriańskie* 3: 57–92.

⁷² Kadencja rozszerzona charakteryzuje się zakończeniem sylaby finalnej dźwiękiem położonym na tej samej wysokości co dźwięk sylaby toniczej. W analizowanym przypadku mowa o dźwięku *la*, stanowiącym zarazem dominantę. Białkowski. 2010. „Kadencje gregoriańskie elementem architektury słowno-melodycznej”, 57–92.

Niebezcelowo kompozytor kończy słowo *templi*, używając dźwięków zstępujących z góry, które zostały wyrażone w AiBKkk 141r przy pomocy podwójnego *clivis*⁷³. Pierwsza część analizowanego utworu zostaje zakończona kadencją rozszerzoną, towarzyszącą słowu bezpośrednio odnoszącemu się do Boga (*tui*). Uspokojenie melodii ma na celu uświadomienie modlących się, że miłosierdzie Boże, którego doświadczają we wnętrzu świątyni, jest niezawodne i przynoszące pokój nawet w niekorzystnym położeniu życiowym.

Drugi człon opisywanego introitu rozpoczyna się od dźwięku *fa*, po czym wznosi melodię do wysokiego rejestru, w tym do najwyższego dźwięku utworu, czyli *mi*. Technika kompozytorska wznosząca, właściwie dość gwałtownie, melodię ku górze ma na celu opisanie zachwytu potęgą Bożego Imienia. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na zastosowanie przez skrybę *tristrophy*, która w śpiewie gregoriańskim jest wyrazicielką zarówno wielkich emocji towarzyszących kompozytorowi, jak i każdemu wykonawcy. Analizowany fragment zakończono kadencją zwykłą, ozdobną na słowie *Deus*.

Kolejny odcinek introitu, również zapisany w wysokim rejestrze, odzwierciedla chwałę przynależną Bogu, która jasno oświeca z góry lud. Na uwagę zasługuje także pulsacyjne *do*, przypadające na akcentowaną sylabę słowa *ita*. Melodię przypisaną temu krótkiemu słowu w zapisach Ein oraz GrN otwiera *bivirga*, a zapis Lan dodaje literę „a” sugerującą rozszerzenie obu z nich. Zabiegi kopistów bez wątplenia mają na celu zwrócenie uwagi na powagę słowa, które wyraża jeszcze bardziej poważną rzeczywistość. Należy zaznaczyć, że w obu wersjach zawartych w *Missale plenarium* pulsacja nie występuje. Krótki fragment, opisujący zaledwie cztery słowa, został wyrażony rozbudowaną formą melodii i zakończony kadencją rozszerzoną, ozdobną na słowie *tua*.

Opisywana powyżej „chwała Boża” sięga aż po krańce ziemi. Jak wspomniano wcześniej, przychodzi ona z góry, co wyraża skok kwinty *do-fa* rozpoczynający następny odcinek utworu. Przypominanie o aspekcie zstępowania chwały i łaski zostało wyrażone za pośrednictwem ruchu descendentalnego, towarzyszącego sylabie poakcentowej słowa *fines*. „Krańce ziemi” zostały także zilustrowane przez kompozytora w mnogości użytych neum, niejako celowo wydłużających te słowa. Melodia przypisywana słowu *terrae* schodzi do rejestru dolnego i jest wyobrażeniem tego, co nisko, na ziemi. Na opisywanym słowie została rozpisana kadencja zwykła ozdobiona, kończąca *passus* dźwiękiem *mi*, doprowadzającym do stopnia *re*, od którego rozpoczyna się ostatnia część utworu.

⁷³ Na k. 170v napotykamy na lukę w melodii obejmującą zakres słów (...) *tuam in medio templi* (...).

Ostatni fragment analizowanego utworu rozpoczyna finalis *re*; całość melodii została osadzona w środkowym rejestrze obejmującym ambitus między *fa* a dominantą *la* (GrN) lub między finalis *re* a pojawiającym się w zapisie krakowskim *sib* (AiBKKK 141r oraz AiBKKK 170v).

W tym miejscu napotykamy na różnice charakterystyczne dla zapisów pochodzących z AiBKKK Ms 3. Pierwszą z różnic w obu przypadkach jest brak repetycji dźwięku *fa* na sylabie akcentowanej słowa *iustitia*. Drugą różnicę, o wiele istotniejszą, stanowi zmiana przebiegu melodii towarzyszącej sylabie akcentowanej przymiotnika *plena*. Zarówno AiBKKK 141r, jak i AiBKKK 170v stosują następujące po sobie dźwięki: *fa-sol-la-sib*, podczas gdy restytucja GrN podaje: *fa-sol-la-sol*. Krótki fragment kończy kadencja rozszerzona na *plena est*.

Ostatnimi różnicami nadającymi wyjątkowość introitowi w wersjach krakowskich są zmiany melodyczne przypadające na sylabę końcową słowa *dextera*. Warto zauważyć, że w manuskrypcie krakowskim interwał występujący między dwoma pierwszymi dźwiękami w obu zapisach obejmuje odległość *sol-mi*, natomiast w zapisie GrN *sol-fa*. Ostatnia z różnic występuje także między AiBKKK 141r i AiBKKK 170v. W przypadku AiBKKK 170v ostatni *clivis* (*fa-re*) zostaje poprzedzony dodatkowym dźwiękiem *fa*, który został zapisany przy pomocy *virgi*.

„Boża prawica, pełna sprawiedliwości” została zatem przedstawiona jako bliska uciemżonym przez wroga ludziom, którzy zamieszkują niskość ziemi. Przebieg melodii ostatniego z analizowanych fragmentów, jak i zastosowana kadencja rozszerzona, mają na celu wprowadzenie w życie modlących się słowami Ps 48 (47) ducha pokoju, którego dawcą jest Bóg, obrońca człowieka.

Przedstawiona analiza melodyczno-neumatyczna wykazuje tożsamości oraz różnice przebiegu interwałowego badanych melodii, które w relacji do tekstu wykazują ścisły związek, wyrażający przekaz treści teologiczno-duchowych.

Zakończenie

W niniejszym artykule autor przeprowadza analizę *antiphona ad introitum Suscepimus Deus* występującą dwukrotnie w obrębie krakowskiego *Missale plenarium* AiBKKK Ms 3. Efekty badań, oprócz przedstawionych w tekście wniosków, ukazują dwie wersje introitu: uboższą (k. 141r) i bogatszą (k. 170v). Występujące różnice widoczne są zarówno w przedstawieniu graficznym utworu, jak i w notacji. Nadal bez odpowiedzi pozostaje pojawiające się pytanie: Dlaczego średniowieczny skryba zdecydował się na podwójny zapis *Suscepimus Deus*? Być

może odpowiedź tkwi we wskazanych powyżej parametrach określających wyjątkowość przebadanego śpiewu.

Bibliografia

Źródła

- AiBKKK Ms 3 – Archiwum i Biblioteka Krakowskiej Kapituły Katedralnej, Missale plenarium. Einsiedeln 121: <https://www.e-codices.unifr.ch/en/sbe/0121/73> (5.01.2025).
2011. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 1: *De Dominicis et Festis*. Libreria Editrice Vaticana.
2018. *Graduale Novum. Editio Magis critica iuxta SC 117*. T. 2: *De Feriis et Sanctis*. Libreria Editrice Vaticana.
- Laon 239: <https://bibliotheque-numerique.ville-laon.fr/viewer/1457/?offset=#page=35&viewer=picture&o=bookmarks&n=0&q=> (5.01.2025).
2004. *Missale Romanum. Ex Decreto Concilii Tridentini Restitutum. Reimpressio editionis XXVIII. Juxta typicam Vaticanam*.
2008. *Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Cecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Joannis Pauli PP. II cura recognitum. Editio typica tertia*. Typis Vaticanis: Libreria Editrice Vaticana.
2013. *Mszal Rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełnione*. Poznań: Pallottinum.

Opracowania

- Asensio Palacios Juan C. 2022. Notacja w Missale plenarium AKKK Ms 3. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfaglia, 211–242. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.
- Bernagiewicz Robert. 2013. *Analiza chorału gregoriańskiego. Gatunki mszalnego proprium*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia.
- Białkowski Mariusz. 2010. „Kadencje gregoriańskie elementem architektury słowno-melodycznej”. *Studia Gregoriańskie* 3: 57–93.
- Białkowski Mariusz. 2009. „Modalność chorału gregoriańskiego w świetle wyników badań w 2. połowie XX w.”. *Studia Gregoriańskie* 2: 107–144.
- Brusa Gionata. 2022. Kodykologiczna analiza Missale plenarium AKKK Ms 3 W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cra-*

- coviensis. *Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglja, 45–66. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.
- Ferfoglja Susi. 2022. Introitus W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglja, 7–8. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.
- Ferfoglja Susi. 2019. „Rękopisy adiaSTEMATyczne jako wyraz tradycji wykonawczej”. *Pro Musica Sacra* 17: 63–80.
- Göschl Johannes B. 2009. „100 lat Graduale Romanum”. *Studia Gregoriańskie* 2: 11–44.
- Hiley David. 2019. *Chorał Kościoła Zachodniego. Podręcznik*. Tłum. Maciej Kaziński. Kraków: Wydawnictwo Astraia.
- Kubieniec Jakub. 2022. Wawelskie Missale notatum (Missale plenarium AKKK Ms 3) i repertuar sekwencji w XIV wiecznym Krakowie. W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglja, 119–175. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.
- Kunzler Michael. 1999. *Liturgia Kościoła*. (Podręczniki Teologii Katolickiej, 10). Tłum. Lucjan Balter. Poznań: Pallottinum.
- Litawa Karol. 2022. Liturgia w Missale plenarium (AKKK Ms 3). W *Konferencja Międzynarodowa. Recepcja rękopisu Missale plenarium AKKK Ms 3. Ad fontes cathedralis cracoviensis. Materiały pokonferencyjne*. Red. Susi Ferfoglja, 99–117. Kraków: Tyniec. Wydawnictwo Benedyktynów.
- Minge Jacques P. 1845. *S. Aurelii Augustini hipponensis episkopi ad Marcellinum, De civitate Dei contra Paganos, libri viginti duo*. (Patrologia latina, 41). Parisiis Excusus.
- Nadolski Bogusław. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Pallottinum.
- Nowowiejski Antoni J. 1931. *Ceremoniał parafialny*. Płock: B-cia Detrychowcie.
- Nowowiejski Antoni J. 2001. *Msza święta I*. Warszawa: Wydawnictwo Antyk Marcin Dybowski.
2006. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego. Z trzeciego wydania Mszału Rzymskiego*. Poznań: Pallottinum
1992. *Paléographie musicale. Collection fondée en 1889 par dom André Mocquereau. Les principaux Manuscrits de chant grégorien, ambrosien, mozarabe, gallican publiés par les moines de Solesmes*. T. 4: *Le codex 121 de la bibliothèque d'Einsiedeln*. Solesmes.
1992. *Paléographie musicale. Collection fondée en 1889 par dom André Mocquereau. Les principaux Manuscrits de chant grégorien, ambrosien, mozarabe, gallican publiés par les moines de Solesmes*. T. 10: *Le codex 239 de la bibliothèque de Laon*. Solesmes.
- Pokowski Ignacy. 1884. *Katalog rękopisów kapitulnych Katedry. Część pierwsza. Kodexa rękopiśmienne*. Kraków: Akademia Umiejętności.
- Siekierka Hubert I. 2006. *Modalność chorału gregoriańskiego*. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Siekierka Hubert I. 2005. *Muzyka a liturgia – zagadnienia wybrane*. Wrocław: Wydawnictwo św. Antoniego.

- Sławecki Michał. 2016. „Śpiew liturgiczny w pierwszych wiekach chrześcijaństwa”. *Studia Hildegardiana Sariensia* 3: 79–87.
- Suski Andrzej. 2019. *Libri ordinari. Przewodnik po rękopisach*. (Fontes Scrutari V). Toruń: Wydawnictwo Grado.
- Suski Andrzej. 2017. *Rękopiśmienne mszały przedtrydenckie. Katalog sumaryczny*. (Fontes Scrutari II). Toruń: Wydawnictwo Grado.

MACIEJ KĘPCZYŃSKI – kapłan diecezji toruńskiej, gregorianista, badacz liturgicznych rękopisów muzycznych. Absolwent Wydziału Teologicznego UMK w Toruniu oraz Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego Bydgoszczy. Wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Toruniu oraz w Akademii Muzycznej im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy, dyrektor Studium Muzyki Kościelnej Diecezji Toruńskiej. W 2024 r. ukończył studia podyplomowe z zakresu monodii liturgicznej na Papieskim Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie. Dyrygent Chóru Studium Muzyki Kościelnej Diecezji Toruńskiej, Chóru Wydziału Teologicznego UMK, Chóru Bielawskiej Pani w Toruniu oraz Scholi Gregoriańskiej *Liquor pacis*. Od 2005 r. kantor katedralny i przewodniczący Komisji Muzyki Kościelnej Diecezji Toruńskiej. Od 2021 r. członek Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych.

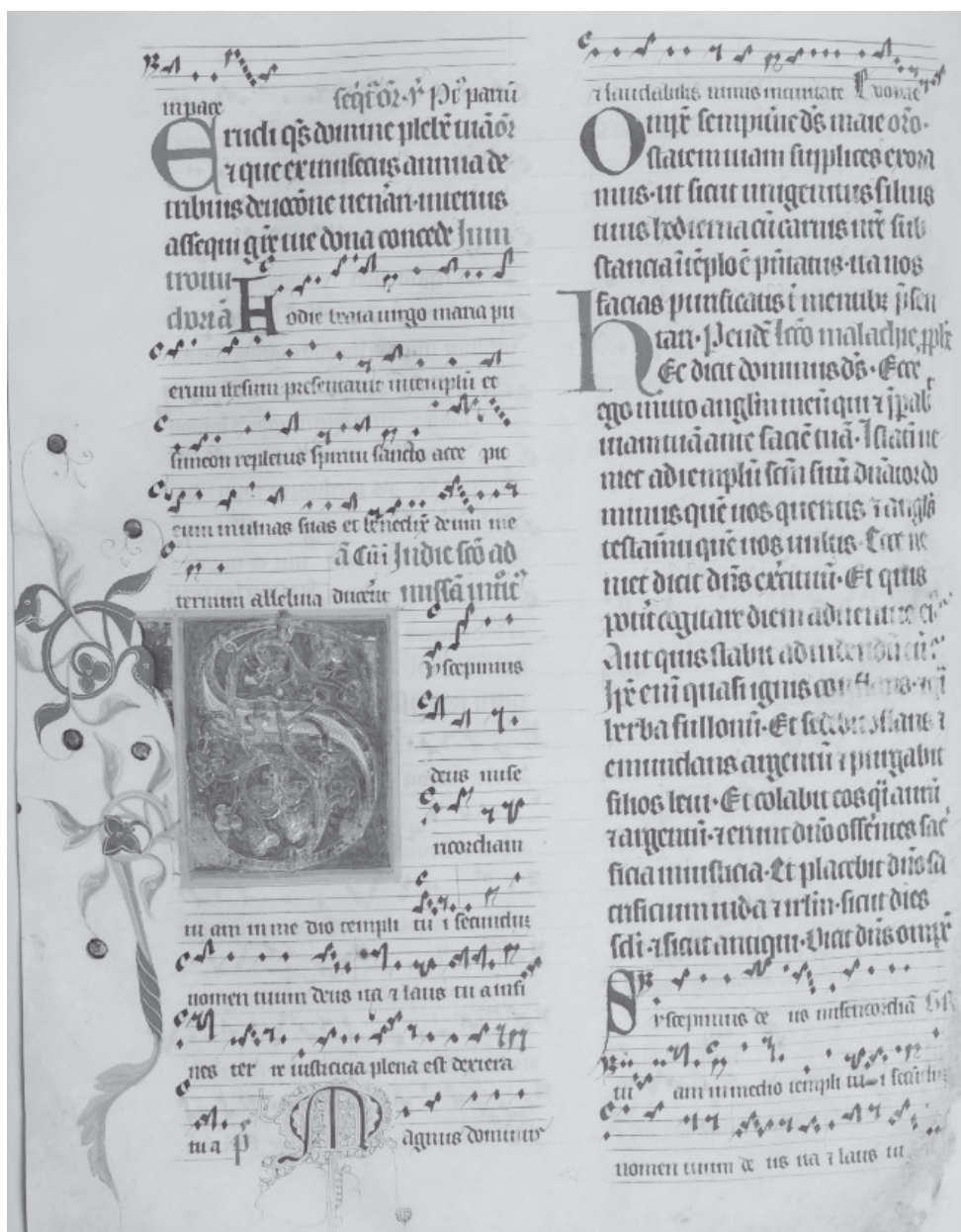
E-mail: kempare@gmail.com

de us me us et ab in surgen
tibus in te lde ra

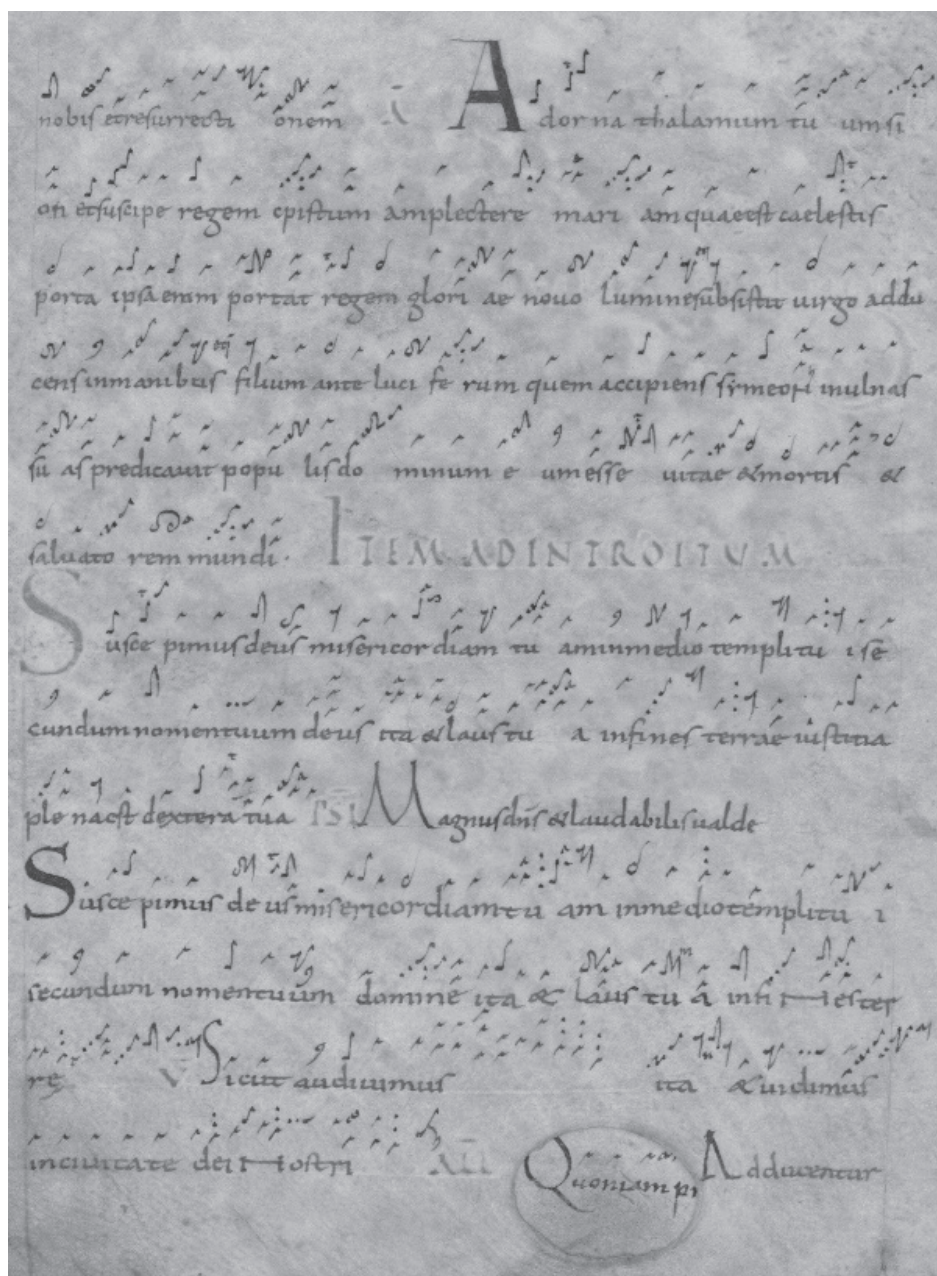
Sil. t. Cum curbas mathimie
multa et c. in surgen nec hēnt quod
manducarent. Conuectant Con
uocatis discipulis aut ill. o. Iuseor
sup curba quia ecce iam in duo
fustinent me nec hēnt qd man
ducent. Et si dimiso eos ieiunos
in domū suā. deficiant in uia. Qui
dam autē ex eis de longe ueniunt
Et reddunt ei discipuli sui. Unde
istos potit quis saturare panib;
in solitudine. Et intrāgitur eor
Quod panes habens. Quid re
runt. Septem. Et pcepit turte di
scipulis sup uiam. Et accipiens
septē panes grās agens bndixit
fregit idabat discipulis suis ut ap
ponerent. Et apposuit turte. Et
lēbant pisciculos paucos. et ipos
bndixit et misit eos apponi. Et man
ducauit et saturati sunt. Et sus
tulerunt quod supauerat de fragm
tis septē sponas. Erant autē qui
manducauāt quasi quattuor
milia. et dimisit eos offerre totum

thauo rum et sicut in multib; agnoy
pinqum sic si ar sacrificia um
nost rum in conspectu tuo hodie ut
pla cariti bi quia non est confusi
o confidentib; in te domi ne sec.
Propiciare domine supplicatio
nib; nris et has ppli tui oblatōe
benignis assime et nullus sit
irritū notū. nullus uacua
postulacō pia ut quod fideiter
petimus. efficacit consequamur
Lectura autē uia accela ra ut eruas nos
Repleti domine in uinib; p co
tuis mib; qd ut eor mundem
effectū et muniamur auxilio. **P**
Suscepimus deus in te octaua
in uiam tuam in me dio templi
in i sanctū nomen tuum deus na
et laus tu a mibus ter re in uia
plena est dextera tua. **A**gnus

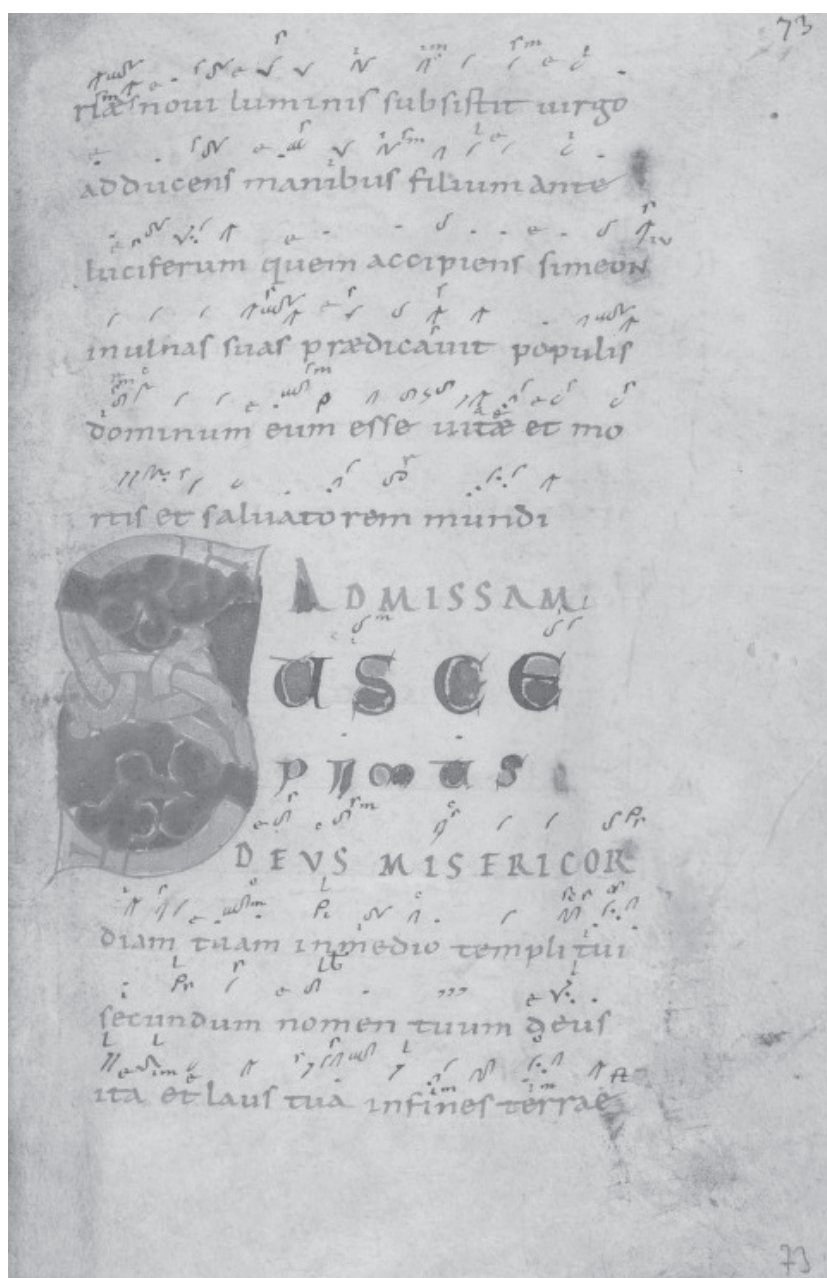
Rys. 1. Antyfona introitalna *Suscepimus Deus* z *Missale plenarium* AKKK Ms 3. Karty 141r i 170v.

Rys. 2. Antyfona introitalna *Suscepimus Deus* z *Missale plenarium* AKKK Ms 3. Karty 141r i 170v. (Karty 141r i 170v z rękopisu AiBKKK Ms 3 udostępnił dzięki życzliwości ks. dr. Wojciecha Barana – dyrektora Archiwum i Biblioteki Krakowskiej Kapituły Katedralnej)

Rys. 3. Antyfona introitalna *Suscepimus Deus*, rękopis Laon 239 (karta 27). Karta 27 z rękopisu Laon 239: <https://bibliotheque-numerique.ville-laon.fr/viewer/1457/?offset=#page=35&viewer=picture&o=bookmarks&n=0&q=> (5.01.2025).

Rys. 4. Rękopis Einsiedeln 121 (karta 73). Karta 73 z rękopisu Einsiedeln 121: <https://www.e-codices.unifr.ch/en/sbe/0121/73> (5.01.2025).